

Кобзар О. М.

*старший науковий співробітник, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу екосистемного оцінювання
природно-ресурсного потенціалу
Державної установи
«Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-290-9-37>

БІОПРОСПЕКТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Одним з видів платежів за екосистемні послуги природоохоронних територій є плата за біопрспектинг. Біопрспектинг – це пошук у природних об'єктах біохімічної та генетичної інформації, яка може бути використана з комерційною метою – наприклад, для створення фармацевтичних, косметичних, харчових продуктів тощо. Найбільш відомим прикладом біопрспектингу є укладена у 1997 році угода між біотехнологічною компанією Diversa та Службою національних парків США, згідно з якою компанія, сплативши Службі 175 тис. доларів, мала право проводити дослідження мікроорганізмів, вилучених з термальних джерел Єллоустонського національного парку. В результаті проведених досліджень було виявлено бактерію *Thermus Aquaticus* (Taq), яку широко застосовують у біотехнологіях, зокрема при діагностиці захворювань, у судовій медицині [1, с. 26; 2, с. 173–174].

Конвенцією про біологічне розмаїття визнано національний суверенітет над генетичними ресурсами та встановлено принцип сплати компенсації країні, у якій проводиться біопрспектинг. Необхідно зауважити, що сьогодні більша частина світового біорізноманіття знаходиться в країнах, що розвиваються, а фінансових та технологічних ресурсів – у розвинених. Зважаючи на це, ідеальні відносини в галузі біопрспектингу мають характеризуватися справедливим поділом вигід між постачальником екосистемних послуг та їх покупцем. Проте сьогодні критики біопрспектингу називають його біопіратством,

наголошуючи на несправедливому присвоєнні корпораціями цінних генетичних ресурсів, збереження яких, в першу чергу, є заслугою місцевого населення.

Чимало країн зробили певні кроки щодо врегулювання відносин у сфері біопроспектингу на законодавчому рівні. Так, у США положення про науково-дослідну діяльність у національних парках та використання результатів наукових досліджень визначено статтею 205 «Доступ для наукових досліджень» Закону про управління національними парками (National Parks Omnibus Management Act of 1998) [3]. У статті, зокрема, зазначено, що посадові особи можуть розглядати запити від державних і приватних установ, організацій, окремих осіб щодо використання будь-якої частини парку з метою проведення на його території наукового дослідження.

Посадові особи (представники Міністерства внутрішніх справ) можуть схвалити запит на проведення наукового дослідження, якщо воно відповідає чинному законодавству та політиці управління Служби національних парків, а також проводитиметься таким чином, аби не становити загрози для ресурсів парку. Процедура надання дозволу на використання природоохоронних територій визначена у статті 418 «Дозвіл на комерційне використання» цього ж закону. Тут, зокрема, містяться критерії видачі дозволу, повноваження сторін, обмеження та ін.

В Австралії норма щодо отримання дозволу для проведення наукових досліджень на природоохоронних територіях встановлена Законом про охорону навколишнього середовища та збереження біорізноманіття від 1999 року (Environment Protection and Biodiversity Conservation Act, EPBC Act) [4; 5]. Дозвіл на доступ до біологічних ресурсів надається Міністром довкілля [4, с. 183].

Загалом в Австралії проблемі справедливого розподілу вигід від біопроспектингу між місцевими спільнотами приділяється велика увага ще на рівні планування природоохоронних територій. Так, у плані управління Національним парком Какаду на 2016–2026 рр. містяться вимоги щодо надання права доступу до біологічних ресурсів парку в комерційних або потенційно комерційних цілях. Вимогами передбачено укладання угоди про розподіл вигід від використання парку, в тому числі на користь постачальника відповідних екосистемних послуг, а також захист та визнання цінності будь-яких пов'язаних із цим знань корінних народів [6, с. 183].

У посібнику з дослідження Національного парку Какаду, виданому з метою координації співпраці між дослідниками та аборигенами

бініндж / мунггай [5; 6], обов'язком дослідника визначено: якщо будь-яка інтелектуальна власність, отримана в ході дослідження, має комерційну цінність, дослідники повинні укласти додаткову угоду з представниками корінного народу про розподіл відповідних вигід. У випадку конфлікту, що може виникнути під час дослідження, сторони мають звернутися до відділу з управління культурною спадщиною та біорізноманіттям або комітету з досліджень Національного парку. Все це свідчить про велику вагу генетичного та біологічного різноманіття в оцінці екосистемних благ та розподілі доходів від їх використання.

Отже, розвиток біопроспектигуну для країн постачальників такої екосистемної послуги, як біорізноманіття, має низку позитивних аспектів у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема захист біорізноманіття, компенсація використання ресурсів біорізноманіття, стимулювання досліджень, залучення іноземних інвестицій тощо. Проте при відсутності чіткого механізму справедливого розподілу отриманих вигід на користь місцевих громад існує певний ризик перетворення біопроспектингу на біопіратство.

Література:

1. Biodiversity Prospecting, 2001 p. URL: https://www.cbd.int/doc/nbsap/finance/Guide_BioProsp_Nov2001.pdf (дата звернення: 17.02.2023).
2. The Economics of Ecosystems and Biodiversity for Local and Regional Policy Makers, 2010. 263 с. URL: http://www.teebweb.org/wp-content/uploads/Study%20and%20Reports/Reports/Local%20and%20Regional%20Policy%20Makers/D2%20Report/Translations/TEEB_D2_Druckvar_end_RUSSIAN.pdf (дата звернення: 17.02.2023).
3. National Parks Omnibus Management Act of 1998. URL: <https://www.congress.gov/105/plaws/publ391/PLAW-105publ391.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).
4. Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00777> (дата звернення: 17.02.2023).
5. For researchers. Department of agriculture, water and environment: веб-сайт. URL: <https://www.awe.gov.au/parks-heritage/national-parks/kakadu-national-park/permits-licences-and-leases/researchers> (дата звернення: 17.02.2023).
6. Kakadu National Park Management Plan 2016-2026 URL: <https://www.awe.gov.au/sites/default/files/documents/kakadu-management-plan-2016-2026.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).